

MEMORABILIE

MEMORABILIE

Vzpomínka na založení Česko-slovenské/Slovensko-české komise historiků

JAN RYCHLÍK

Myšlenka založit Česko-slovenskou komisi historiků vznikla v roce 1993, tedy krátce po zániku ČSFR. Pro založení komise hovořily dva hlavní důvody. První by se dal označit jako „metodologický“. Vznikem dvou samostatných států 1. ledna 1993 se slovensko-české vztahy dostaly na kvalitativně zcela novou úroveň. Zároveň ale vznikem dvou států nezmizelo 74 let společné historie v rámci československého státu. V době existence Československa zde byla snaha vykládat dějiny Čechů a Slováků pro období do roku 1918 paralelně, ale pro období po roce 1918 jako jeden celek. Bylo žádoucí, aby i v nových podmínkách byly dějiny Československa vykládány jako dějiny společného státu, který utvářely oba národy. Existovala totiž dvě nebezpečí: na české straně to bylo redukování dějin Československa na české dějiny, tj. výklad dějin Československa jako v podstatě českého státu, který se pouze na přechodnou dobu 74 let (a to ještě s cézurou v letech 1939–1945) teritoriálně rozšířil směrem na východ. Na Slovensku zase existovalo nebezpečí, že Československo bude vykládáno jen jako kulisa pro dějiny Slováků, a především že celé období 1918–1992 bude z politických důvodů účelově redukováno na zápas slovenského národa nejprve za autonomii, potom za federaci a nakonec za samostatný stát. Jinak řečeno: výklad dějin Slovenska ve dvacátém století by dostal jednoznačně protičeskou podobu.

Druhý důvod spočíval v potřebě udržet pokud možno v plné míře kontakty mezi českými a slovenskými historiky a českými a slovenskými akademickými

institucemi, rozvíjet nadále společné badatelské projekty, zajistit volný přístup k archivům ve druhé republice a podporovat výměnu badatelů, vysokoškolských pedagogů i studentů historie mezi oběma republikami.

Konkrétní úvahy a myšlenky na založení česko-slovenské komise byly formulovány na „nultém zasedání“ v roce 1993 v Brně. Na tomto zasedání jsem ale nebyl, a proto se k jeho obsahu nemohu vyjádřit. K faktickému vzniku komise došlo o rok později při příležitosti mezinárodní konference k padesátému výročí Slovenského národního povstání, která se konala na Donovalech v Nížkých Tatrách 26.–28. dubna 1994.¹ S návrhem založit komisi zde po skončení programu vystoupil Vilém Prečan, tehdejší ředitel Ústavu pro soudobé dějiny (ÚSD) AV ČR. Nepamatuji si již přesně, kdo se ustavující schůze komise zúčastnil: vím, že přítomni byli každopádně Vojtech Čelko z ÚSD, Karel Pichlík z Historického ústavu Armády ČR a s největší pravděpodobností ještě vojenský historik Jozef Bystrický a Dušan Kováč, Lubica Kázmerová a Ivan Kamenec, všichni z Historického ústavu SAV.² Na této schůzce byl stanoven i rámcový program komise pro nejbližší období. Vedle úkolů, které jsem již uvedl, se zde také objevil požadavek na vydávání zvláštního odborného časopisu komise, nazvaného pak *Česko-slovenská historická ročenka*. Byl zde i ambiciózní plán na zřízení slovakistického pracoviště na některé z českých univerzit a recipročně také zřízení nějakého kabinetu pro historickou bohemistiku na některé slovenské vysoké škole. Tento plán se bohužel naplnit nepodařilo. Po několik let sice na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy existoval kabinet slovakistiky, avšak nakonec při reorganizaci zanikl. Podařilo se alespoň to, že Ústav českých dějin FF UK – zřejmě jako jediný v České republice – pořádá kurz slovenských dějin.

Pamatuji se také, že na ustavující schůzce na Donovalech jsme řešili i čistě praktický problém, který nás velmi tížil. Do českých vědeckých knihoven od 1. ledna 1993 přestaly docházet slovenské knihy a časopisy, které do té doby tyto knihovny získávaly v rámci povinných výtisků. Totéž samozřejmě platilo o českých knihách a časopisech ve vědeckých knihovnách na Slovensku. Knihovny šetřily a knihy z druhé republiky prostě nenakupovaly. Nešlo přitom jen o cenu knih, ale i o jejich dopravu: poštovní sazby pro zaslání balíků do druhé republiky se po rozdělení Československa samozřejmě řídily mezinárodním tarifem. Zaslání knih se tak stalo velmi drahým, u těžších knih bylo často poštovné vyšší než cena samotné knihy. Dnes jsme zvyklí posílat po celém světě knihy v elektronické podobě přes internet, avšak v roce 1993 podobná mož-

---

1 Příspěvky z této konference byly publikovány ve sborníku *SNP v paměti národa*. Bratislava – Banská Bystrica 1994.

2 Vycházím z porovnání seznamu účastníků konference a seznamu pozdějších členů komise. Seznam účastníků konference viz *SNP v paměti národa*, s. 380–383.

nost ještě neexistovala, alespoň ne u nás. Karel Pichlík tehdy vyslovil památnou větu „Knihy vozit!“. Od té doby každý z nás vždy, když jel někdo do druhé republiky (především pokud jel autem), vozil knihy, které se pak případně v druhé republice dávaly na poštu a rozesílaly za vnitrostátní tarif. Později se podařilo iniciovat výměnu literatury mezi Národní knihovnou v Praze a Slovenskou národní knižnicí v Martině.

Komise získala dva spolupředsedy, každého z jiné republiky. Předsedou české části komise se stal Vilém Prečan, tajemníkem Vojtech Čelko, předsedou slovenské části Ivan Kamenec a tajemníkem Roman Holec. Už na Donovalech bylo rozhodnuto, že komise se bude scházet dvakrát ročně, vždy na jaře a na podzim, a to střídavě v obou republikách, pokaždé na některém akademickém pracovišti. Ve spolupráci s těmito pracovišti měly být organizovány vědecké konference a semináře. Kromě toho komise později převzala odbornou záštitu nad pravidelnými česko-slovenskými semináři pořádanými každoročně v srpnu na Technické univerzitě v Liberci a nad konferencemi mladých českých a slovenských historiků, které se konaly na univerzitě v Hradci Králové.

Nebudu zde rekapitulovat jednotlivá zasedání komise ani jednotlivé konference a semináře – jednak si je už nepamatuji a jednak by to bylo zbytečné, protože jejich obsah si každý může dohledat v jednotlivých číslech Česko-slovenské ročenky. Chtěl bych nicméně věnovat vzpomínku na jednu aktivitu komise v letech 1996–1997. Po vzniku třetí vlády Vladimíra Mečiara na podzim 1994 vznikla na Slovensku v historické obci komplikovaná situace. Demokraticky orientovaní historici renomovaných akademických pracovišť, především z Historického ústavu SAV a Filozofické fakulty Univerzity Komenského, se stali pro své (údajně) „nevlastenecké“, „protislovenské“ a „čechoslovakistické“ názory terčem nevybíravých útoků tzv. národně orientovaných historiků z okruhu Národního historického ústavu Maticy slovenské. Šlo o epigony exilových ľudáckých a neoludáckých historiků Milana Stanislava Ďurici a Františka Vnuka, kteří od roku 1989 rovněž působili na Slovensku. Cílem jejich snažení bylo za každou cenu rehabilitovat válečnou autoritativní Slovenskou republiku a především jejího prezidenta Jozefa Tisa a zpochybnit význam Slovenského národního povstání. Tato koncepce moderních slovenských dějin sice byla rozhodně menšinová, přesto však našla mezi historiky několik epigonů. Záštitu nad nimi převzala Matica slovenská, konkrétně matiční Slovenský historický ústav. Při přípravě nového zákona o Matici slovenské se objevilo nebezpečí, že Historický ústav SAV bude jako takový vůbec zrušen, resp. vyčleněn ze Slovenské akademie věd a spojen právě se Slovenským historickým ústavem Maticy slovenské. Pro většinu historiků bylo ale podobné řešení nepřijatelné, protože by pro ně znamenalo konec možnosti svobodného bádání. Komise se

rozhodla, že pro takový případ bude vhodné zajistit slovenským historikům možnost pracovat a především publikovat v českém akademickém prostředí. Nový zákon o Matici slovenské sice skutečně přijat byl, avšak činnost Historického ústavu SAV se podařilo uhájít. Po změně politické situace na Slovensku v roce 1998 se celá věc stala bezpředmětnou.

Členem Česko-slovenské komise historiků jsem již od jejího založení, nadto jsem byl v letech 2013–2021 předsedou její české části. Ne vše, co jsme si na Donovalech představovali a co jsme chtěli, se povedlo realizovat, jedna věc však ano: čeští a slovenští historici se vzájemně neodcizili a úspěšně vzájemně spolupracují dodnes. A to rozhodně není málo.